

PÓTH ISTVÁN

PETŐFI MŰVEINEK HORVÁT FORDÍTÁSAIRÓL

Még 2000-ben látott napvilágot a *Petőfi a szomszéd és rokon népek nyelvén* c. könyv, melyben a Kisebbségkutatás c. folyóiratban az 1999-ben és 2000-ben megjelent tanulmányokat gyűjtötték egy csokorba. A kötetben jeles tanulmányokat olvashatunk ismert kutatók tollából. A viszonylag rövid cikket *Petőfi a horvátoknál* címmel Sokcsevits Dénes tehetséges történész írta. Kár, hogy elvállalta ezt a feladatot, mely szűkebb szakterületétől távol áll, s szintén sajnálatos, hogy a szerkesztők erre a munkára nem ismert kroatistáinkat, Lőkös Istvánt vagy Lukács Istvánt kérték fel. (Utóbbi az előttünk lévő kötetben a kiválóan megírt *Az ismeretlen-ismerős magyar klasszikus: Petőfi Sándor a szlovéneknél* c. tanulmánynak is a szerzője.)

Kicsit furcsa, hogy Petőfi költeményei horvát recepciójának kiegészítését egy olyan szlavista írja, aki csak felületesen ismeri a nagy magyar költő munkásságát, mivel tanulóként soha életében magyar tannyelvű iskolába nem járt, nem járhatott, mert a királyi Jugoszlávia olyan területén nőtt fel, ahol magyar tanintézet nem létezett. Tekintettel arra, hogy már jó néhány évvel ezelőtt kiadták a fent említett kötetet és a horvát fordításokra vonatkozó hiányosságokat (tudomásom szerint) senki sem pótolta, kötelességemnek érzem, hogy ezt a feladatot elvégezzem.

Cikkem írásának alapja Sava Babić belgrádi egyetemi tanár jelentős műve, a *Kako smo prevodili Petefija* (Hogyan fordítottuk le Petőfit, Novi Sad, 1985). A kiváló szerb tudós elsősorban a szerb alkotók fordítói tevékenységével foglalkozik, működésüket behatóan elemzi, de kitér a horvát áttűtetők munkásságára is. Babić professzor rendkívüli alaposággal megírt könyvének felhasználására némileg talán feljogosít a 351. lapon található mondata, a felhasznált bibliográfiák felsorolása után ugyanis a következőket mondja: „Posebnu zahvalnost dugujem dr Ištvanu Potu, slavisti iz Budinpešte, koji mi je ustupio desetak bibliografskih jedinica.” (Külön köszönettel tartozom Póth István budapesti szlavistának, aki nekem több mint tíz bibliográfiai egységet adott át.) Ezek, emlékezetem szerint, elsősorban horvát fordításokra vonatkoztak.

Sokcsevits Dénes történész voltáról a *Petőfi a horvátoknál* c. írása is árulkodik, hiszen dolgozatának több mint a fele történelmi, társadalmi kérdésekkel, a kor áldatlan, enyhén szólva nem baráti horvát–magyar viszonyával foglalkozik. „Ez magyarázza meg, hogy horvát részről miért nem akadtak a 19. század második felében a magyar irodalomnak rangos fordítói sem. Petőfi verseit is csak a szerb Jovan Jovanović Znaj átköltéseiből,

vagy éppenséggel német fordításból ismerték, ha ismerték.” Sokcsevits ezután megemlíti egy tankönyvben publikált horvát nyelvű magyar irodalmi szemelvénygyűjteményt 1896-ból, melyben néhány Petőfi-költemény is helyet kapott Jovan Jovanović Znaj horvátosított átültetésében. Pedig már a 19. század hatvanas éveitől kezdve „igazi” horvát Petőfi-fordítások is napvilágot láttak különböző horvát sajtótermékekben. Sava Babić kitűnő munkájában első horvát fordításként az *Álmaimban gyakran...* című verset említi, mely a zágrábi *Lada: Uspomenica* (Lada: Emlékkönyv) c. kiadványban jelent meg. A fordító kilétét a T. G. monogram alapján nem lehet megállapítani, de magát a fordítást a szerb tudós dicséri: „egy gondosan szerkesztett és szinte következetesen pontosan fordított Petőfi-verset” kaptunk. Különbségként azonban megemlíti, hogy a magyar költő „oh leány” szavait a horvát költő konkretizálta, mikor megmondja a szeretett leány nevét: „Tinko ljubljena” (szeretett Tinka).

Egy évvel később egy jelentős horvát regényíró, Josip Eugen Tonic (1843–1906) fellelkesülve Petőfi munkásságán, megjelentette a *Fa leszek, ha...* és a *Poharamhoz* c. versek fordítását a Pozsegában kiadott Slavonac c. folyóiratban (1863, 32. sz.). Még két ismert alkotó jelentkezett mondhatnánk újjgyakorlatként irodalmi tevékenységének kezdetén Petőfi-fordításokkal. Rikard Katalinić-Jeretov (1869–1954) a *Lant és kard*, az *Egy bölcs hajdan* és az *S. K. emlékkönyvébe* átültetésével az Iskra (Szikra) című, Zarában (Zadar) 1892-ben kiadott lapban, valamint az Európa-hírű drámaíró, Milan Begović (1876–1948), akinek kétszemélyes színművét (*Ki a harmadik?*) a Nemzeti Kamara Színháza nagy sikerrel mutatta be 1940-ben, Tőkés Anna és Kiss Ferenc szereplésével. Begović a *Sírom* és az *Álltam sírhalma mellett* című Petőfi-költeményeket adta közre horvát nyelven a szintén Zarában megjelenő Narodni List (Nemzeti lap) című újságban 1892-ben. Megemlítendő még, hogy Milivoj Šrepel (1862–1905), aki nyelvészként, de még inkább irodalomtörténészként írta be nevét a horvát tudományos múltba, fiatal korában (1887-ben) megjelentetett két Petőfi-fordítást, éspedig a *Kard és lánc* meg *A költő és a szőlővessző* átültetését nem akárhol, hanem a legismertebb, legfontosabb irodalmi folyóiratban, a zágrábi Vienacban (Koszorú), mely több évtizeden keresztül (1869–1903) volt a horvát irodalmi élet legtekintélyesebb irodalmi időszaki kiadványa.

Ugyanebben a folyóiratban jelent meg a magyar költő több versének fordítása, néhány ma már alig ismert vagy szinte teljesen elfelejtett költőtől. A Vienac 1876. évi VIII. kötetében az *Esik, esik, esik*, *Az én képzeletem nem* és az *Álmodom-e?* láttak napvilágot ifjabb Ivan Vojčina (Ivan Vojčina mladji) tollából. (A fordító valószínűleg az ismert politikus és újságíró, Ivan Vojčina fia.) Munkája sem a válogatás, sem a művészi teljesítmény szempontjából nem érdemel különösebb figyelmet. Ezzel szemben figyelemre méltó, legalábbis a mennyiség szempontjából Draško Helvetić fordítói munkássága, aki különböző lapokban publikált anyanyelvén több Petőfi-verset, így a Sušakban hetente háromszor megjelenő jogpárti Sloboda (Szabadság) több számában 1881-ben látott napvilágot a *Lant és kard*, az *Esik, esik, esik*, az *Imádságom*, a *Ha férfi vagy, légy férfi* és a *Remény* horvát nyelven; a Zvezda (Csillag) c. kiadványban szintén 1881-ben a *Mi volt nekem a szerelem?*, majd 1883-ban a Hrvatska Vilában (Horvát tündér) a *Nézek, nézek kifelé*, és végül a már említett nagytekintélyű Vienacban a *Száz ablakba* jelent meg.

Meg kell említeni a ma már majdnem teljesen elfelejtett Emil Bazijanac nevét, aki huszonegy Petőfi-verset jelentetett meg horvátul 1901- és 1902-ben a Pulában kiadott Naša Sloga (Egyetértésünk) című hetilapban. Ezek a következők: *Élet, halál, Oh szerelem, Halálom, Az én szívem, Megfagy a szív, ha nem szeret, A sorshoz, Mivé lesz a föld?, Hortobágyi kocsmárosné, Futó folyam hullámai, Kik a föld alacsony porából, Szállnak reményeink, Remény, Te ifjúság, Az utánczóhoz, Befordultam a konyhára, Mosolyogjatok rám, Nem sülyed az emberiség, Elvándorol a madár, A bánat egy nagy oceán, Ki fogja vajon megféjteni és Mi a dicsőség?*

Emil Bazijanac fordítói munkássága sem a válogatás, sem a teljesítmény szempontjából nem érdemel különösebb figyelmet. Viszont érdekes a megoldása a *Hortobágyi kocsmárosné* átültetése esetében, ahol a magyar földrajzi neveket horvátokkal cserélte fel. Debrecenből Našica lett és Hortobágyból Cabuna. Erre a változtatásra a szerző az alcímben is rámutat, nem azt mondja, hogy „preveo” (fordította) vagy „pohrvatio” (horvátosította), mint a többi esetben, hanem azt, hogy „ponašio” (a miénkké tette, naš = miénk, kicsit eltúlozva, esetleg „elsajátította”).

A zárai Narodni List 1902- és 1903-ban megint hozott néhány Petőfi-verset, a *Szülőföldem*, a *Tűz*, valamint a *Falu végén kurta kocma* átültetését Ilija Bošnjak tollából, aki saját költői alkotásait különböző időszaki kiadványokban jelentette meg 1899 és 1912 között. Még egy fordítás érdemel említést az első világháború előtti korszakból, mert egy neves költő, Dragutin M. Domjanić (1875–1933) nevéhez fűződik. Az *Alkony* átültetése 1911-ben a közkedvelt, színvonalas Vienacban látott napvilágot.

Ebben a dolgozatban nem foglalkozom az egykori Magyarországon bunyevác vagy sokác nyelvjárásban, főleg szabadkai sajtótermékekben publikált Petőfi-átültetésekkel, melyek elsősorban Josip Jukić Manić és Ante Evetović-Miroljub ismert hazai horvát költők nevéhez fűződnek. Meg kell viszont említeni Béla Horváthot, Némedi község plébánosát, aki saját versein kívül több Petőfi-vers fordítását is közreadta különböző lapokban, mert 1914-ben kiadott Szabadkán egy kötetet *Petőfijeve pjesme* (Petőfi költeményei) címmel. Erről a könyvecskéről (mely két kiadást ért meg) a sajnós rövid életű neves kroatista professzor, Szegedy Rezső (1873–1922) írt ismertetést a Budapesti Szemlében (1916, 474. sz.), néhány dicsérő szó után kifogásolja a válogatást és a nyelvezetet, mivel ez olyan kifejezéseket, fordulatokat tartalmaz, „melyek inkább csak a bácskai bunyevácoknál honosodtak meg ... akik közül az olvasni tudók magyarul is olvashatják Petőfit...” (A hazai horvát Petőfi-recepcióval behatóan foglalkozik Stipan Velin mladji a *Petőfi kod Bunjevaca i Šokaca* c. írásában a *Prilozi kulturnoj i kajževnoj povijesti Srba i Hrvata u Madjarskoj* c. tanulmánykötetben, Bp., Tankönyvkiadó, 1982.)

A horvátok mintha elfelejtették volna Petőfit a két háború között. Csak az *Ausztria* c. vers látott napvilágot két fordításban 1920-ban a Hrvatska Obrana (Horvát védelem) és 1938-ban a Varaždinske Novosti c. lapokban. A nagy horvát írói, irodalmi egyéniség, Miroslav Krleža híres írása, a *Petőfi i Ady dva barjaka madžarske knjige* (Petőfi és Ady, a magyar irodalom két zászlóvivője) sem ösztönözte a költőket Petőfi verseinek átültetésére. Erre csak a második világháború után került sor.

Az ötvenes években jelentkezik két jelentős horvát műfordító, Josip Velebit (1911–) és Enver Čolaković (1913–). Az előbbi *A faluban utcahosszat* és *A XIX. század költői* c. költeményeket a Vidici (Panoráma), a *Pál mestert* pedig a Glas Mladosti (Az ifjúság hangja) c. időszaki kiadványokban közölte.

1956-ban adták ki Zágrábban az irodalomtörténész Slavko Ježić és a neves költő, Gustav Krklec által szerkesztett *Antologija svjetske lirike* (A világ lírájának antológiája) c. versgyűjteményt, melyben az *Egy gondolat bánt engemet* c. verset Velebit, *A magyar nemest* pedig Čolaković ültette át horvát nyelvre.

Komoly visszhangot keltett Illyés Gyula *Petőfi* c. kötetének horvát fordítása Fedora Bikar tollából (Zagreb, 1960), melyet mind a horvát, mind a szerb irodalmi kritika nagy elismeréssel fogadott. Az Illyés művében idézett verseket illetve versrészleteket a már említett Gustav Krklec mellett egy még jelentősebb költői egyéniség, Dobriša Cesarić fordította. Fontos számunkra, írja Sava Babić, hogy ennek a könyvnek a kiadása „öszönözte a gyengéd lírikust, Dobriša Cesarićot, hogy bekapcsolódjék Petőfi költeményeinek fordításába.” A szerb tudós a kiváló horvát költő több megoldását alaposan, nagy hozzáértéssel, beleéléssel elemzi.

Enver Čolaković 1965-ben a *Mogućnosti* (Lehetőségek) c. folyóiratban jelentette meg a *Téli éj* és *Az őrült* fordításait, míg Josip Velebit az *Antologija svjetske ljubavne lirike* (A világ szerelmi lírájának antológiája, Zagreb, 1968) c. kötetben a *Fa leszek*, a *Szeptember végén* és a *Te voltál egyetlen virágom* átültetésével jelentkezett.

Magyar szempontból nagyon fontos kiadvány készült Zágrábban 1978-ban. Enver Čolaković adta ki a *Zlatna knjiga madjarske poezije* (A magyar költészet aranykönyve) c. szép kötetet, melyben a neves műfordító a következő Petőfi-költeményeket adta közre horvát nyelven: *A Dunán*, *Szeget szeggel*, *Az utánczókhöz*, *Katona vagyok én*, *A nap*, *Ki a szabadba!*, *Drága orvos úr*, *A csárda romjai*, *Mért vagyok én még a világon*, *Egy bölcs hajdan*, *Egy gondolat bánt engemet*, *A XIX. század költői*, *Világosságot!*, *Tűz*, *A szerelem országa*, *Az éj*, *Dicsőséges nagyurak!*, *Ki gondolná, ki mondaná*.

Az utóbbi majd harminc évben bizonyára még sor került Petőfi alkotásainak fordítására Horvátországban, de ezekről e sorok írója nem szerzett tudomást. Az olvasónak azonban más hiányérzete is lehet. Jogosan hiányolhatja az egyes átültetések elemzését, összevetését az eredeti költeményekkel. Ennek az írásnak azonban csak az volt a célja, hogy némileg pótolja a *Petőfi a horvátoknál* című cikk hiányosságait, s hogy felhívja a magyar irodalomtörténészek figyelmét arra, hogy a horvát írók és értelmiségiek között is volt érdeklődés a nagy magyar költő munkássága iránt.